

De wereld binnen handbereik

"We have the whole world in our hands", zou je kunnen denken, na het lezen van de scenario's uit *Scanning the Future* van het Centraal Planbureau. Op heldere wijze zijn verschillende perspectieven gepresenteerd van waaruit tegen de lange-termijnontwikkeling van de wereldeconomie aangekeken kan worden. De belangrijkste regio's in de wereldeconomie zijn kritisch tegen het licht gehouden en in een sterke/zwakte-analyse geplaatst. Belangrijke trends zijn op een rijtje gezet. Al die kennis wordt ten slotte samengevat in vier scenario's voor de ontwikkeling van de wereldeconomie tot 2015.

Je kunt vervolgens het boek tevreden dichtslaan in de wetenschap dat je nu meer weet over wat er mogelijk is de komende decennia. Maar wat weet je nu eigenlijk? Dat de technologische ontwikkeling nog wel een tijdje zal doorgaan? Dat concurrentie en samenwerking tegelijkertijd mogelijk zijn? Dat we hoogstwaarschijnlijk te maken krijgen met enorme migratiegolven van Oost naar West en van Zuid naar Noord? Dat, behalve in het meest optimistische scenario, het milieu het zwaar te verduren zal krijgen, maar dat het volgens de opstellers van het rapport over het algemeen gesteld toch wel mee zal vallen? Dat er, ondanks alle donkere wolken, in ieder geval de komende decennia een niet onaanzienlijke economische groei mogelijk is?

Al ben ik van nature een optimist, toch ben ik er niet zo gerust op. Als we tussen de regels doorlezen, dan blijken de auteurs zelf ook te beseffen dat (macro-)economische analyses en trendverkenningen alleen niet voldoende zijn om op gang zijnde veranderingen in de wereldeconomie te verklaren. Wat gemist wordt in de analyses is de maatschappelijke dynamiek die in elke samenleving voor onverwachte wendingen kan zorgen, maar die tegelijkertijd de afgelopen decennia steeds meer beïnvloed is geraakt door het proces van internationalisering. Moderne communicatiemiddelen maken het mogelijk om als het ware 'live' aanwezig te zijn bij uiteenlopende gebeurtenissen, zoals de studentenprotesten op het Plein van de Eeuwige Vrede in Beijing in 1989 of de acties van Greenpeace op de Zuidpool. De thematiek waarop maatschappelijke bewegingen mensen op lokaal en nationaal niveau mobiliseren internationaliseert, of dat nu democratische hervorming is, milieubescherming of de Islam.

Ten grondslag aan de opkomst van maatschappelijke bewegingen liggen verschuivingen in fundamentele waarden, zoals gelijkheid en vrijheid, individuele ontplooiing, medezeggenschap, respect voor de natuur, zorg voor je naaste en voor de generaties na jou. Op basis van onderzoek onder jongeren valt te verwachten dat deze waarden in de jaren negentig luider zullen doorklinken dan in de jaren tachtig. Voor een inschatting van wat dit betekent voor de verwezenlijking van (delen van) de geschetste scenario's is het van belang om dieper te graven naar de verschuivingen in waarden, normen, verwachtingen dan de karikatuurale indeling in menstypen die nu gegeven is in het rapport: rational man, coöperatieve man en competitieve man. De scenario's in het

rapport *Scanning the Future* hadden meer 'body' gekregen, wanneer explicieter aangegeven was vanuit welke waarden ze opgesteld zijn. Uiteindelijk zijn scenario's hulpmiddelen om keuzes te vereenvoudigen, doordat het ene scenario gevoelsmatig meer sympathie oproept dan het andere. Juist dat keuzeproces van "dit wil ik wel en dat wil ik niet" geeft al aan dat er een sterke relatie is tussen fundamentele waarden en het beeld dat men van de toekomst heeft. Wanneer het Centraal Planbureau met de scenario's discussie wil stimuleren over de reikwijdte van de verschillende toekomstbeelden dan is het noodzakelijk dat er meer maatschappelijke dynamiek in gebracht wordt en dat fundamentele waarden verder geëxpliciteerd worden. Pas dan kunnen individuen, bedrijven of organisaties duidelijker hun positie bepalen ten aanzien van de keuzes die gemaakt moeten worden om een bepaalde richting in te slaan. Nauw verbonden met het voorafgaande is de opmerking dat er in de beschrijving van de scenario's weinig gezegd wordt over de vormgeving van de institutionele structuren die als een casco de verschillende elementen van een scenario bijeenhouden. Weliswaar worden er per scenario korte beschrijvingen gegeven van kenmerken, bij voorbeeld in het scenario 'balanced growth' een overgang naar duurzame groei en internationale samenwerking op het gebied van milieu en energie, maar de lezer krijgt weinig zicht op de institutionele structuur die hiervoor nodig is of de keuzes die hier te maken zijn. Met andere woorden: de institutionele structuren, het casco van de samenleving, wordt niet geoperationaliseerd. Echter, de vormgeving van institutionele structuren is niet neutraal, maar vormt juist een afspiegeling van maatschappelijke ontwikkelingen op nationaal en internationaal niveau. Hetzelfde kan gezegd worden over de invulling van het begrip democratie. De auteurs houden in de slotparagraaf onder het kopje "Social innovation" een pleidooi voor een "open democratic society and far-sighted leadership uniting fearlessness, humanity and a vision of the future" (blz. 221). Hoe hoopvol en oprecht dit ook moge klinken, er valt nergens een operationalisering te vinden van de begrippen democratie, leiderschap en sociale innovatie. Waarschijnlijk toont zich hier de beperking van de (macro-)economische invalshoek van dit rapport. Ondanks deze punten van kritiek wil ik voorop blijven stellen dat *Scanning the future* van het Centraal Planbureau een zeer positief onthaal verdient. De kwalitatieve benadering van dit rapport maakt het mogelijk om met uiteenlopende organisaties en bedrijven discussies te voeren over tal van onderwerpen. Het is juist de breedheid die het rapport zo aantrekkelijk maakt, maar tegelijkertijd ook zo kwetsbaar.

A.J.M. Roobeek